

НА ИЗТОК ОТ ЗАПАДА

EAST OF THE WEST : A Country in Stories by Miroslav Penkov

Copyright © 2011 by Miroslav Penkov

Published by arrangement with Farrar, Straus and Giroux LLC, New York.

© Дамян Дамянов, *художник на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2023

ISBN: 978-954-28-4529-4

МИРОСЛАВ
ПЕНКОВ

**Н А
ИЗТОК
О Т
ЗАПАДА**

 ciela

На моите родители

СЪДЪРЖАНИЕ

Македонија	7
На изток от Запада	36
Как купихме Ленин	68
Писмото	93
Снимка с Юки	118
Крадци на кръстове.....	151
Нощният хоризонт.....	189
Девширме.....	217

Макегонија

Роден съм двајсет години след турско. 1898. Значи имам седемдесет и един лазарника. Злобен съм и съм капризен. Мириша на старец. Ходеща болка съм – лактите, коленете, хълбоците и раменете, всичко ме боли. Нощем будувам. Викам дъщеря си по името на внука и помня деня, в който се запознах с жена си, по-добре, отколкото вчера или пък днес – втори август май че беше. 1969. Снощи се напиках в леглото и един Господ знае само довечера какво ме чака. Нито съм специален, нито пък имам да казвам нещо ново. Освен това: ревнувам от един мъртвец, умрял преди шейсет години.

Намерих писмата му до жена ми, от времето ѝ преди мен. Била тогава на шестнайсет. Каква находка! Изтървах кутията ѝ за бижута, капакът хвъркна, а на дъното зейна тайна вратичката. И там, в скришното долапче, открих един тефтер, един дневник от писма.

Жена да пази писма, които аз съм писал, цели шейсет години? Немислимо. Как ми се иска не тоя мъж, а аз да бях познавал Нора в онези дни, когато е била по-близо до началото, отколкото до края. Такава е тъжната истина – отиваме към края. А аз не искам край. Аз искам да живея вечно. Пак

да се родя с млад ум и в младо тяло. Но не моето тяло и не
моят ум. Искам да се родя отново, без да си спомням кой
съм, кой съм бил. Искам да бъда онзи мъж.

*

* *

От осем години вече живеем в старческия дом, току извън
София, в полите на Витоша. Хубава гледка и чист въздух. Не
че не ги харесвам. Презирам ги. Презирам гледката и възду-
ха, храната и водата, как се отнасят с нас сестрите, като че
всичките умираме. Презирам, че всичките умираме. Но ако
трябва да съм честен, а аз съм честен рядко, навярно трябва
да се радвам, че сме, където сме. Преди ми беше трудно да
гледам Нора сам, особено след първия ѝ удар. Оставихме
апартамента на дъщеря ми, младоженка, а бременна вече,
вдигнахме си чукалата и кацнахме в зандана.

Тук всеки ден е като предишния. В шест и половина ни
будят за лекарства. Закусваме в столовата – тънки филийки
с масло, по три черни маслинки, резенче кашкавал и липов
чай. Боже мили, че аз по-добре ядях навръх Балканската вой-
на. И ето ме, седя посред море от разтреперени брадички, от
трепкащи пръсти и слушам как по металните чинии тракат
маслинови костилки. С никого не говоря и никой не говори
с мен. Това поне съм си спечелил. Подир закуска избутвам
Нора с инвалидната количка към физкултурния салон. А там
я гледам как се мъчи да свие юмрук, да стисне гумената топ-
ка. Гледам и как сестрите ѝ масажират сухата ръка, изсъхна-
лия крак. Гледам и техните ръце, крака – хубавки и млади.

Вторият инсулт остави Нора онемяла и я парализира наполовина. Повечето сестри, че и някои доктори даже, се отнасят с нея, като да е малоумна. А тя не е. Аз вярвам, че в нейната главичка всички думи отекват чисто, ясно, но тръгне ли да ги изговаря, излизат все едни – сякаш че бебе гука. Как ми се иска понякога да ѝ река – мълчи! И как ме хваща срам от сестрите, дето я гледат и хихикат и дето после гледат мен. Ясно е вече – щом досега не е проговорила, чудо няма да стане. Тази част от мозъка ѝ е свършила, релето там е изгърмяло. Защо не помълчи? Моето име казва, казва и името на Буряна, а ако здравата се постарая, ако я ядосам както трябва, успява да пусне и някоя псувня. През другото време бръщолеви.

Бръщолеви, докато я тикам към стаята по коридора или на двора, ако е хубаво времето, докато обикаляме лехите в кръг. Градината харесвам само когато цъфтят цветята. Иначе земята там е влажна и черна и мене ме налягат грозни мисли. Уморим ли се, сядаме на някоя пейка. Заспиваме, рамо о рамо, с лица към блесналото слънце и ако ни гледа някой отстрани, ще каже – чудна гледка!

След туй обяд. А после следобедна почивка. Дъщерята идва да ни види на седмица веднъж и чат-пат води внука. Но напоследък, след всичките проблеми въщи, пристигат всеки ден. Отровна компания е тя, дъщеря ми. Оставяме Павката при баба му, че да не я тревожим, излизаме на двора и Буряна започва: мъжът ѝ тичал след друга някаква жена. Бурянче мила, а аз няма ли да се разтревожа? Но ето ме, седя на пейката и те слушам, нали съм ти баща. Няма с какво да ти помогна. Няма какъв съвет да ти дам. Дръж се, ти си мъжко момиче. Всичко ще се нареди.

За мен думите вече нищичко не значат. А пък съм стар вече за дела.

*

* *

Спя. Откъснат от всичко, което е било, от всичко, което е. Но се събуждам. В коридора някой изпуснал табла, дрънчи. Вятър блъска уллиците, дърветата скърцат, а Нора диша едно такова тежко. Зажумявам. Ами ако някой пак изпусне табла? Ами ако Нора изхърка или се закашля? Лежа в очакване на звуци, които може и да не прозвучат, а пък заради които аз будувам. Над планината отеква гръм.

Сядам по халат до прозореца, в инвалидната количка на Нора, пускам ВЕФ-а и от него плисва тиха песен. Слушам я в синкавата нощ, додето не почват късни новини. Партията пак била велика. Много работни места, малко бедни. Феноменалните български борци пак сграбили злато. Лека нощ, другари, спете спокойно.

Ей, Боже мили, не съм спокоен. За мене няма сън. И колко съм уморен само от тея другари, от всеобхватна им вяра в прекрасни, светли бъднини. Бъднини, които, струва ми се вече, едва ли някога ще ги бъде. Завъртам копчето, а радиото улавя слаб сигнал. Чужда станция. Румънска, гръцка. После английска. Пращят и пукат гласове. Нали партията ги заглушава. Но нощем поне всичките отекват достатъчно ясно. Слушам английския и всички думи ми звучат като една. Дълга, без история, без значение, съвсем свободна. Един чуждестранен звук влачи след себе си друг, сливат се, и като река текват, свободни, от една държава в друга.

А аз се нося с тая река. Но даже в нея пак ме застигат черните тревоги. Мисля си за Буряна. Как ще си плаща сметките, разведена и с малко дете? Как ще израсне Павел без баща?

Търся Нора с очи. Тя хърка тихичко по гръб, а аз я гледам. Набръчкана кожа, изкривени устни. Това е истината: за мен тя още е красива. Какъв мъж е тоя, който не може с поглед да разсъблече жена си от стисналите я години, додето тя не легне пред него гола и отново млада?

Коего пък ме кара да се чудя: лягала ли е тя гола пред оня, другия мъж, оня с писмата? Обгръщал ли е той, да кажем, лявата ѝ гръд? Какъв въпрос. Ами нали за гръдта на Нора става реч. И не е ли бил мъж тоя? Обгръщал я е значи.

Поемам кутията с бижута. Отварям скришното отделение и претеглям тефтерчето в ръка. На корицата някой е надраскал: *Уважаема г-це Нора, г-н Пейо Спасов, в последния си час, помолни ни да ви изпратим тая книга.* Повече до днес не съм прочел. *Г-н Пейо Спасов.* По-простовато име едва ли има. Селяк трябва да е бил някой – неграмотен невежа. Сигурно си е изкарвал хляба с оран, с коситба, с паша на овце. И сигурно е фъфлил или пък е заеквал. От работа е ходел прегърбен на две.

И изведнъж разбирам. В тези мисли аз себе си описвам. Мразя го тоя другия, но ако пък той не е бил селянин като мен? Ако е бил, да кажем, докторски син? Отлиствам първото писмо и се зачитам.

5 февруари 1905 година

Най-миличка, моя Нора! Замръзвам и пръстите страшно ме болят, но сега за такива работи не ми се мисли. Пис-

мо ти пиша. Минаваме Пирин и утре, ако е рекъл Господ, ще сме в Македония. Турците...

„Най-миличка, моя...“ Залоствам тефтера в кутията и бързам към леглото. Под завивките зъзна и слушам въображаеми звуци. Не мога да чета за този мъж. Има някаква вероятност, колкото и да е малка, той да не е такъв, какъвто аз го искам да бъде.

*

* *

– Е какво толкова? Запазила била няколко стари писма. Голяма работа.

Буряна си сваля тъмните очила. Очите ѝ са зачервени и подпухнали и тя примижва, додето свикне със следобедното слънце. Седим на двора, на една пейка възможно най-встрани, а аз пак ги чувам. Сакатите старци, как си тътрят краката, как влачат бастуни и проходилки по застланите с чакъл алеи.

– Голяма работа? – казвам.

– Голяма работа – повтаря тя и аз се ужасявам. Колко безсърдечна я е направил тоя пропадащ брак.

– Вземи ги прочети тези писма – казва ми. – Може да те разсеят малко. И на майка ги прочети. Със сигурност ще се зарадва.

Голяма радост!

– Аз от теб любовни съвети не ща – казвам ѝ. Шегата. Но Буряна пак не е в настроение. Ех, език мой. Защо не си мълчиш? И пак се почва: нейният мъж и другата жена, колежка негова, и тя като него учителка по литература.

– Вчера го проследих – разправя ми. – Заведе я на сладкарница. Купи ѝ торта гараш. Пък той си взе вода, явно пари за друго нямаше, и докато тя яде тортата, той цял час не спря да ѝ говори.

– За теб ли мислиш е говорил? – питам, пък тя тръгва да плаче.

– И знаеш ли – казва ми разхлипана – най-лошото кое е? Тя тая дори не е някоя хубавица. Защо ще ме сменя с такава? Казала съм му била, че голям мъж да пише стихотворения било глупост. Е, аз така смятам. Голяма работа. Не обичам да чета. Това да не ме прави лоша съпруга?

Прегръщам я през рамо и я оставям да си поплаче.

– Уместен въпрос – казвам.

„Уместен въпрос.“ На мен пък какво ми става? И докато тя лее сълзи, аз в мислите се качвам горе при малкия Павел и при Нора. Как ли весело се смеят сега? И двамата нищичко не подозират.

– Трябва да поговориш с него – казвам и сбирам косите ѝ в длан, та да не се намокрят от сълзите. – Докога ще го шпионираш така? Не е редно.

А тя изправя рамене.

– Аз от теб – казва ми – любовни съвети не ща.

*

* *

Пак е нощ. Може да е снощи, може да е и утре вечер. А може и някоя нощ да е отпреди четири години. Всичките са ми еднакви. Аз седя в инвалидната количка и слушам света.

Виждам отвъд стените – не с очи, ами с уши. Виждам сестрите в кабинета как си варят кафе. Водата кипва. Тракат игли, някой плете калци. Чувам пейките, дърветата и планината. Всяко нещо си има собствен шум и като прилеп аз пия шума на всяко нещо, и живо, и мъртво. Развил съм апетит към шума.

Чувам например как внучето ми спи в леглото и дъщеря ми как говори с мъжа си. Чувам сънищата на жена ми – за нея сладки, но за мен с вкус на пелин. Тя без съмнение сега сънува г-н Пейо Спасов. Така че най-честно ми се струва и аз да вкуся от шума му. Отварям книжлето и зачитам раздърпания почерк.

5 февруари 1905 година

Най-милинка, моя Нора! Замръзвам и пръстите страшно ме болят, но сега за такива работи не ми се мисли. Писмо ти пиша. Минаваме Пирин и утре, ако е рекъл Господ, ще сме в Македония. Турците са завардили всички по-широки проходи, та трябваше да дирим нов път. Двамина другари се хлъзнаха на леда и се погубиха. Първият, Митю, водеше мулето с храната, а мулето се хлъзна и го повлече към черната пропаст. Затуй сега сме гладни, а ноцта ще я прекараме ей тука скрити посред тез скали. Сняг завая. Най-миличка Нора, колко ми липсваш само. Как ми се иска сега да съм до теб. Но ти знаеш как седят нещата – човек не може да стои мирен, като знае как в Македония турците колят нашите братя. Аз и преди така ти думам, думам ти и сега – ей тея като мен ако не се дигнат да освобождават братята, никой няма да се дигне. Русите помогнаха на нас. Наш ред е сега ние да помагаме.

Обичам те, Нора, но има някои работи, пред които и любовта отстъпва. Аз вярвам, с времето ще разбереш и ще простиш. Извади ножа и зареди пищова. Туй ни дума войводата. Ех, да го видиш само! С едно око, ама по-гладно око не си виждала. Загубил другото горе на Шипка. Ти представяш ли си? Дума ни, били тогава турците много страшни, ама сега, казва, можели сме да ги сразим. Но няма, вика, да е лесно. Така ни дума: аз, кай, ни бащица си имам, ни майка. Планината, кай, ми е бащица, а пък пушката ми е майка. Вашите дома, казва, дете много ги любите – сбогувайте се с тях. За братска кръв сме тръгнали нашта да проливаме. Но аз да се сбогувам с тебе, милинка Нора, току-тъй не мога. И да държа молива не мога вече. Студ е. И моля те, прости. С много обич, твой Пейо.

„С много обич, твой Пейо.“ Защо ги чета тези думи? Оттук насетне си обещавам нито да му завиждам на тоя мъж, нито да се боя от него. Вместо това целувам здравата ръка на Нора, целувам устните ѝ, като да си я бележа. Тя си е моя, била е моя цял живот, и толкоз. Точка. По коридора сестрите тропат, а аз ги слушам. Слушам и пейките навън, и дървесата. Но изпод лунните лъчи възглавницата ми е камък, чукар-скала и аз лежа до скалата. И завалява сняг. Всяка снежинка чувам как шуми и как ми пада по лицето, и как студ плъзва бавно из предателските ми колене и лакти. Войводата останал без едно око на Шипка. Ей, Боже, пишат ли се такива работи в любовно писмо? Че аз съм виждал хора с избодени очи. Хора на мене близки, босоноги и с вързани зад гърба ръце. Обесени на мегдана, та да ги видят всички. И ето ме сега, лежа в леглото със здраво стиснати

очи и още чувам как скърца въжето, и как се клатят обесените още чувам.

*

* *

Роден съм една година подир бате. Като бях на дванайсет, мама роди още едно момченце, но то си умря пеленаче. След две години роди близначки. Живеехме тогава в дядовата къща и работехме на неговата нива. Дядо беше човек мързелив – по-мързелив от него, здраве му кажи, – но да речем, имал си бил причина. От тъмно до тъмно седеше на прага и пушеше хашиш. И на мен ми даваше да седна току до него и ми разправяше приказки за турското робство. На младини бил служил на някакъв турчин, бей някакъв, и тоя бей така му бил прекършил гърбилата от работа, че за седем живота му стигало. Затова сега, свободен вече, дядо и задника сам не искаше да си обърше. „Че нали за това си имам татка ти – казваше, – задника да ми обърше“, и дръпваше хашиша. Чертаеше карти на България из прахоляка – грамадна, каквата е била, преди турците да ни я вземат. Току драснеше един кръг около севера, па рече: „На това му викат Мизия. Тука живеем ние, свободни, благодарение на братята московци“. После теглеше един кръг около юга: „Ей туй пък е Тракия. Турска остана седем годин подир севера, ама сега сме вече наедно, съединени“. А най-сетне врътваше и трети кръг, по̀ на юг, па ми рече: „А туй е Македония. И там живеят българи, ама още под феса“. После прокарваше пръсти по начертаното и дълго гледаше кръговете, рисуваше